

R

Stadsbarndom: om barns erfaringer av plasser i byen

Anne Harju og Bodil Rasmussen

Sammanfattning

Artikkelen presenterer to kvalitative studier som fokuserer barns bruk av og relasjon til plasser utenfor huset utifrån barns perspektiv. Studien gjennomførtes ved ulike tidspunkter, i midten av 1990-tallet og under årene 2008–2009, med barn i omtrent samme alder (9–11 år), med liknende metoder og i snarlige typer av bostadsmiljøer, men i to ulike svenske städer. Teoretiske utgangspunkter hentes fra barndomssociologien samt barndomsgeografis definisjoner av begreppen rom og plass. Syftet er å undersøke betydelsen av plasser utenfor huset for barn i de to studiene utifrån spørsmålene: hvordan og reflekterer barn om plasser i sin boendemiljø, og hvilke likheter og forskjeller finnes? Felles analyse av sentrale deler av empirien fra de to studiene viser på stor overensstemmelse mellom resultatene liksom med annen tidligere forskning. Utomhusmiljøet representerer viktige verdier i barns hverdagsliv, i deres meningsskapende og identitetsarbeid uavhengig av barndomens foranderlighet og av den tidsrymde som forflutit mellom studiene.

Abstract

The article presents two qualitative studies that focus children's use of and relationship with outdoor environment, from a child perspective. The studies were conducted at different times, in the mid-1990s and in 2008–2009, with children of similar ages (9–11 years), with similar methods and similar types of residential areas, but in two different Swedish cities. The aim is to examine the role of outdoor venues for children based on the questions: how do children use and reason about outdoor places in their living environment, and what similarities and differences can be found? The theoretical points are retrieved from childhood sociology and childhood geography. The joint analysis of the empirical data show great consistency between the results of the two studies as well as with previous research. The outdoor environment represents important values in children's daily lives, and their identity work regardless of the length of time elapsed between the studies.

Inledning

Interessen for å studere barndomens vilkår utifrån barns perspektiv har under de seneste årtiondene økt innen samfunnsvitenskapelig forskning. Begreppet *being* (being) innen barndomssociologien har til eksempel kommet til å bli et sentralt begrep. Fra denne

utgangspunkt er barndommen en tid av deltagende og delaktighet i samfunnslivet. I dette inngår en syn på barn som aktører med evne til å utforme og aktivt påvirke såvel normer og verdier som de egne vilkårene i interaksjon med ulike omgivningsfaktorer (James og Prout 1990, Qvortrup 1994, Närvanen og Näsman 2006). En

sådan omgivningsfaktor är utomhusmiljön. I denna artikel presenteras två studier (Rasmusson 1998, Harju 2011, 2013) som fokuserat barns förhållande till och användning av platser utomhus.

Under den tid (cirka 20 år) som gått mellan genomförandet av de båda studierna har det skett en tydlig kumulativ utveckling av såväl metodologiska som teoretiska utgångspunkter inom det aktuella området. I senare studier finner vi större teoretiskt djup och det är i dag helt accepterat att vända sig till barn som informanter i forskningen, jämfört med början av 1990-talet då det fanns en stor skepsis i forskarsamhället mot kunskap genererad i studier om barn som informanter (Waksler 1992, Qvortrup 1994). Institutionaliseringsen av barns vardag genom barnomsorg, skola, organiserade fritidsaktiviteter och föreningsliv (B. Sandin 2003, Halldén 2003) är ett välkänt fenomen som fortsätter att intressera forskare. Ytterligare ett karaktäristikum för den senmoderna barndomen och som uppmärksammas i nyare forskning benämns domesticering. Barn, framför allt de yngre, tillbringar alltmer tid i hemmet (Holloway och Valentine 2000: 15), ett uttryck för att barns liv alltmer planeras och övervakas av vuxna. Rädsla för risker i utomhusmiljöer och offentliga platser i form av farlig trafikmiljö, våld, och möten med främlingar är en av orsakerna till denna ökade kontroll av barns fritid och begränsningar i barns rörelsefrihet (Christensen och O'Brien 2003, Heurlin-Norinder 2005). Samtidigt visar flera studier att, även om förutsättningarna har förändrats, så har utomhusmiljön fortfarande stor betydelse för barns lek, utforskande av sin omgivning och samvaro med kamrater (Matthews 2003, Chawla och Malone 2003, Christensen 2003, van der Burght 2006, Gustafson 2006, Castonguay och Jutras 2009). Det är därför, utifrån tidsskillnaden

mellan de båda studierna, av intresse att ytterligare studera om det skett förändringar beträffande utomhusmiljöns betydelse i barns vardagsliv. Syftet med artikeln är att undersöka betydelsen av platser utomhus för barn i de två studierna. Frågor som ställs är: hur använder och resonerar barn om platser i sin boendemiljö, och vilka likheter och skillnader finns?

Artikeln inleds med en beskrivning av de teoretiska utgångspunkterna och fortsätter med presentation av de båda studiernas kontextuella sammanhang, tillvägagångssätten samt det material som bildar underlag för artikeln. Därefter redovisas och diskuteras de båda studiernas resultat utifrån tre teman: den fysiska miljön och barns meningsskapande, platsers sociala innebörd samt platser och barns identitetsarbete. Artikeln avslutas med en diskussion av resultaten.

Teoretiska utgångspunkter

Studiernas gemensamma teoretiska utgångspunkt återfinns i barndomssociologin, där utvecklingen av barndomsgeografi, som är ett särskilt forskningsområde inom barndomssociologin, bidrar med teoretiska verktyg för analyser av relationen mellan barn och olika boendemiljöer. Vi betraktar i enlighet med dessa teorier barn och barndom som sociala konstruktioner. Studier av barndomens villkor i olika kontexter är en konsekvens av ett sådant synsätt. Hit hör forskning om relationen barn – plats – rum, som numera är ett brett forskningsfält (Philo 2000, McKendrick 2000, Christensen och O'Brien 2003). Vad menas då med begreppen? Inom samhällsvetenskap talar man ofta om rum och plats i samma sammanhang. Enligt Halldén (2007) syftar plats oftast på en specifik sådan medan rum används i en allmänare betydelse och har en

mer abstrakt klang. Massey (1994, 2005) definierar rum som en produkt av heterogena, föränderliga och utsträcka sociala relationer över tid och plats. Rummet är kopplat till platser med specifika uttryck av sociala relationer. Rummet består utifrån detta synsätt av platser med interagerande människor, vilka är länkade till varandra i staden, regionen och världen (Simonson 1995 i van der Burght 2006: 27). Rum har således en utsträckning i flera dimensioner, medan platsen upptar en del av rummet (Halldén 2007).

Plats har alltmer börjat betraktas som en produkt eller en konsekvens av mänsklig aktivitet, snarare än ett fysiskt avgränsat område (G. Sandin 2003). Som sådan definieras plats utifrån människors levda erfarenheter, och definieras därmed subjektivt (Hubbard et al. 2009). Utifrån detta resonemang kan man aldrig göra ett bestämt anspråk på en plats, utan dess betydelse och innehåll varierar beroende på situationens dynamik och de specifika uttryck av sociala relationer som där finns.

Det spatias betydelse för skapande av identiteter har allt mer lyfts fram. Med det avses att identitet och självbild utvecklas i relation till platser, människan är därmed alltid "emplaced", dvs. under inflytande av en plats (Christensen 2003, Halldén 2007). Platser har således betydelse i barns identitetsarbete. Identiteten formas både av de egna relationerna (erfarenheter, minnen, känslor etc.) till en plats och av andra människors handlingar och utsagor i förhållande till platser (van der Burght 2006). Hur barn (och vuxna) förstår sig själva och andra är således kopplat såväl till erfarenheter och användning som till föreställningar om platser.

Gustafson (2006) påpekar att plats kan definieras på olika sätt. Ett sätt är att tala om den fysiska platsen; hur platsen ser ut

och är utformad. Ett annat är socialt; vilka som är där och vad de gör. En tredje definition handlar enligt Gustafson om platsers mentala innebörd, det vill säga vilka föreställningar som finns om dessa. För denna artikel tar vi utgångspunkt i samtliga definitioner i vår analys av utomhusplatsers betydelse för barns. Det finns ett ständigt växelspel mellan de tre definitionerna, vilket innebär att det inte alltid är lätt att särskilja dem från varandra.

Studiernas kontextuella sammanhang och tillvägagångssätt

Rasmussons studie (Rasmusson 1998) genomfördes i ett förortsområde beläget i staden Lunds norra utkant – Norra Fäladen. Syftet med studien var att undersöka, beskriva och analysera den fysiska och socio-kulturella miljön ur barns perspektiv samt att pröva olika kvalitativa metoder för att få insyn i barns perspektiv och vardagstillvaro i en modern förort. Norra Fäladen byggdes under det så kallade miljonprogrammet på 1970-talet och har därefter byggts ut i olika etapper. Vid tidpunkten för undersökningens genomförande hade området ca 11000 invånare i olika typer av bebyggelse och upplåtelseformer – flerfamiljshus med hyresrätt respektive bostadsrätt, radhus och villor. Området karaktäriserades av att en stor del av befolkningen hade utländsk härkomst med omkring 70 nationaliteter representerade. Byggelsen är samlad i olika delområden med varierande fysiska och socioekonomiska förutsättningar. Norra Fäladen, framför allt delområdena med hyresrätter, fick liksom många andra förortsområden som byggdes på 1970-talet en problemstämpel. I efterhand kan emellertid konstateras att miljön i många avseenden kan karaktäriseras som barnvänlig

med trafikseparering, tillgång till god service, stadsdelsbad, ridhus, bygglekplatser, vanliga lekplatser och stora grönområden.

Den empiriska studien omfattar 28 barn i en skolklass, och genomfördes under 18 månader i form av en fallstudie med barn som informanter. Barnen bodde spridda i de olika typerna av bebyggelse och representerade därmed olika erfarenheter av sin omedelbara närmiljö. Det empiriska materialet består av barnens uppsatser, teckningar, dagböcker, foton och "kartor" samt intervjuer individuellt och i grupp. De individuella intervjuerna inleddes med promenader där barnen var guider i bostadsområdet utomhus, men också på exempelvis bibliotek och ridhus. Promenaden startade på en plats som barnet beskrivit positivt i sin teckning, uppsats, dagbok eller i de foton som barnen tagit gruppvis. Intervjun avslutades i hemmet, ofta i barnets eget rum. Allra sist upprättades en personlig karta för varje barn. Som utgångspunkt användes en uppförstorad karta i färg över bostadsområdet. På denna lades en tom stordiafilm på vilken barnet markerade sin bostadsadress, vägen till och från skolan, övriga gång- och cykelvägar, lekplatser och lekställen, kamraters boplatser och andra viktiga platser.

Harjus studie (Harju 2011, 2013) genomfördes i Landskrona, en stad i södra Sverige med ca 33000 invånare. Syftet var att undersöka hur barn skapar mening i vardagen genom användning av och resone-mang kring platser. Staden har under de senaste årtiondena genomgått omvälvande strukturella och ekonomiska förändringar, med en nedgång i den lokala ekonomin och arbetslöshet som följd. Sedan slutet av 1980-talet har Landskrona upplevt en förändrad befolkningssammansättning genom en relativt hög inflyttning av personer från andra länder. Omvandlingen har varit snabb

och genomgripande, och i förhållande till detta har en heterogen och komplex social situation uppstått (Salonen 2011). Den fysiska miljön karaktäriseras av stora grönområden, parker, kolonilotter, idrottsanläggningar och stränder, vilket är något som dess invånare talar positivt om. Studien omfattar totalt 114 barn i 10 klasser i årskurs fem från fyra skolor. Tre av skolorna ligger i stadens centrum och en skola längre bort, men fortfarande med cykelavstånd från de centrala delarna. Eleverna på de tre centrumskolorna bor och delar på samma yta, dvs. de centrala delarna av staden. Bostaden skiljer sig åt, men majoriteten av de medverkande barnen från dessa tre skolor bor i hyres- eller bostadsrätter. Inom området finns en variation vad gäller befolknings-sammansättning utifrån socioekonomiska förutsättningar och etnisk bakgrund. Detta avspeglas i klassernas sammansättning. En av de tre centrumskolorna ligger i ett område som i offentliga sammanhang ofta pekas ut som ett "problemområde", med koppling till hyresrätter, hög omflyttning, låg förvärvsfrekvens, högt bidragsberoende, hög andel personer med utländsk bakgrund, segregering och otrygghet. Skolan "lite längre bort" ligger i ett område som domineras av mellan- och höginkomsttagare samt villa- och radhusbebyggelse. Till detta område görs ofta kopplingar som hög förvärvsfrekvens, låg omflyttning, trygghet och homogenitet i form av hög andel av personer med "svensk" bakgrund. Forskaren träffade barnen under september 2008, december 2008 och januari 2009 dvs. under olika tider på året, något som kan ha påverkat barnens uppfattningar och upplevelser av platser. Till exempel talade de barn som medverkade i december och januari mera om mörka och oupplysta platser jämfört med dem som medverkade i september. Det konkreta arbetet gick till så

att barnen (i grupper om 3–4, klassvis), på kartor över Landskrona, fick markera de platser de undviker eller/och ogillar, med röda klistermärken och sina favoritplatser med vita klistermärken. Vart och ett barn markerade också sin bostad. Under tiden fick de berätta varför de markerade som de gjorde. Varje grupparbete pågick mellan 20–35 minuter.

Undersökningarna skiljer till viss del åt vad gäller de undersökta geografiska områdena. Till exempel innefattar studien i Landskrona en större geografisk yta jämfört med studien på Norra Fäladen. Landskrona är en stad och Norra Fäladen är ett förortsområde, men samtidigt finns det stora likheter mellan de fysiska och sociokulturella miljövillkoren (t.ex. stora grönytor, tillgång till lekplatser, variation i upplåtelseformer, heterogen befolkning). Rasmussons studie är i förhållande till tillvägagångssätt mera djupgående med användande av flera olika metoder och i närmre kontakt med barnen över tid. Hennes studie innefattar också undersökningar med barn både i grupp och enskilt, medan Harju endast har arbetat med barn i grupp. Trots vissa skillnader, har likheter i förhållande till fysiska och sociokulturella villkor, barnens ålder, studiernas delvis lika tillvägagångssätt och ursprungliga syften, gjort det meningsfullt att föra samman, analysera och diskutera studiernas resultat utifrån delvis nya frågeställningar. Läsning av respektive studies resultatredovisningar visar på överensstämmelse beträffande flera centrala teman och begrepp som i sin tur blev vägledande för urvalet av den empiri som redovisas i denna artikel.

Det visar också på det nära samspel som finns mellan fysisk och social miljö i barns liv.

Resultaten från Rasmussons studie har delvis analyserats på nytt utifrån artikelns frågeställningar och nyare definitioner av begreppen plats och rum. Harjus del utgår från hennes studies ursprungliga frågeställningar: hur använder och resonerar barnen kring den fysiska miljön, vilka föreställningar har de om olika platser och vilken betydelse har plats i förhållande till deras identitetsanspråk.

Den fysiska miljön och barns meningsskapande

I båda studierna ger barnen uttryck för en stark närhet till den fysiska miljön, framför allt utomhus. De berättar om platser som gårdar, lekplatser, skolvägen, det egna huset, växtligheten och service, och de kopplar sina beskrivningar till de möjligheter till aktiviteter som erbjuds på dessa olika platser. I Rasmussons studie får man genom barnens uppsatser om bostadsområdet exempel på vad barnen lägger märke till i miljön, hur de rör sig och hur de tar tillvara olika möjligheter som erbjuds:

Jag bor på H-gatan. Jag tycker att det är rätt så kul där jag bor. Man har många kompisar fast långt till skolan. Vi har många lekplatser. För det mesta är jag på fritis. Vi brukar gå till affären lite då och då. Vi har många parkeringar. Jag bor i radhus. Vi har balkong på framsidan av huset. Där finns en hasselnötsbuske. Vi brukar plocka när de har blivit mogna. Lite längre bort finns en fotbollsplan. Om man går lite längre bort kommer man till S:t Hansgården, där är en massa djur. Om man går till höger kommer man till den roligaste lekplatsen av de andra. Min moster bor några meter bort. Vi brukar gå dit på helgerna och köpa pizza på pizzerian. Vi brukar

hyra film på Fäladskryddan. Man kan också köpa ishockeybilder. Vi har två katter och en kanin. Jag brukar gå till biblioteket och låna böcker. Vi har supernintendo hemma. Vi har två nintendospel. Jag brukar leka med Per på fritiden. Vi brukar leka hemma hos oss. Min mamma brukar gå till Minuten.
Pojke

Citatet visar hur pojken ordnar sin omvärld, finner struktur och orienterar sig genom platser, aktiviteter, och sociala relationer. Det visar också på det nära samspel som finns mellan fysisk och social miljö i barns liv. I förhållande till den fysiska miljön beskriver barnen sin omvärld som bestående av flera sfärer. I en studie om hur barn relaterar till platser i Jordbro delar Andersson-Brolin et al. (1997) upp dessa sfärer i mindre och större hemmaområden. I likhet med pojken i citatet ovan, inkluderar de yngre barnen i deras studie det egna huset/bostaden, närliggande hus och gator samt gården i det *mindre hemmaområdet*. Det är här som barnen gör de första upptäckterna, det är basen från vilken man sedan kan expandera sitt nyttjandeområde i den fysiska miljön. De äldre barnen inkluderar dessutom sådant som grönområden, kompisars och släktingars hem, serviceanläggningar och fotbollsplaner. I både Rasmussons och Harjus studie är det mindre hemmaområdet ofta kopplat till för barnen viktiga eller signifikanta platser som bidrar till deras känslor av tillhörighet och trygghet. En flicka i Rasmussons studie beskriver sin närmiljö på följande sätt:

På mitt område finns en lekplats, där finns gungor och en rutschkana. Här finns också en sandlåda. Jag bor på H-gatan. Lägenheten är bra men dom är gamla. På vår gård finns en liten gräs-

matta. På vår gård finns det plommonträd. Vi bor på radhus. Jag vill inte flytta från lägenheten för den är bra. Men om det finns en bättre lägenhet vill jag flytta.

Flicka

Som framgår, tycks flickan vara nöjd med sitt boende och närområde men hon funderar samtidigt på att det möjligen kan finnas något bättre som hon i så fall vill flytta till. Även i Harjus studie talar barnen om sitt boende och sitt närområde i positiva termer. Vad gäller det mindre hemmaområdet markerar de allra flesta i hennes studie det egna hemmet, gatan och gården/trädgården som platser man gillar. Att man känner sig trygg inom denna mindre sfär kommer ofta upp i samtalen. Känslan av trygghet är kopplat till att det är lugnt och att det inte händer "läskiga" saker. Den är också kopplad till de människor som bor i närheten. En pojke och flicka uttrycker följande i ett samtal om varför de markerar sitt närmaste hemmaområde som positivt:

Pojke: Vi samarbetar väldigt mycket. Vi gör mycket tillsammans och...

Flicka: Där pratar man mycket med varandra.

Barnen uppger att de trivs i området där det finns grannar som man känner och som hjälper varandra. Att barn och unga oftast tycker de är bra där de bor visas också i andra studier. Till exempel fann Lieberg (1992) i sin studie om ungas rörelser i offentliga miljöer att de allra flesta ungdomar trivdes bra i sitt område. De hade också helt klart för sig vilka kvaliteter respektive brister som fanns i området. Även van der Burght (2006) fann i sin studie om segregerade stadsmiljöer att barnen, oavsett områdets karaktär och status, framhävde sitt

eget bostadsområde som ett bra och lugnt område. En anledning till detta kan enligt henne vara att det avvikande i det egna bostadsområdet aldrig blir riktigt farligt. Detta eftersom de är direkta erfarenheter som ofta kan placeras i tid och rum.

I förhållande till det *större hemmaområdet* får platser i både Rasmussons och Harjus studier ofta beteckningen favoritplatser. I Rasmussons studie visar teckningarna över favoritplatser ofta platser belägna utanför hemmet, den egna gården och den allra närmaste fysiska sfären. Resultaten överensstämmer med andra studier (Lieberg 1992, van der Burght 2006, Travlou et al. 2008), som funnit att dessa platser fyller olika funktioner. Rasmusson fann, följande kategorier, utifrån barnens användning: *gömoställen, utkiksplatser, lekplatser/ställen, mötesplatser och platser för rekreation*. I Harjus studie visar resultaten på funktioner som *konsumtion, lek och annan form av organiserad aktivitet, organiserad aktivitet och estetiska upplevelser*. Platser för konsumtion finns i hennes studie huvudsakligen i de centrala delarna och utgörs framför allt av klädesbutiker, godisaffärer, videobutik, fik och andra matställen. Att gå i affärer, fika, bowla, låna film och köpa godis är utifrån barnens utsagor viktiga aktiviteter i relation till favoritplatser. Det finns i Harjus studie även estetiska aspekter på varför vissa platser i centrum markeras som favoriter. Gågatan och vissa kvarter anses vara mysiga. Att det finns fina hus poängteras också. Andra platser för estetiska upplevelser är vattentornet:

Jag gillar väldigt mycket vattentornet. Det är väldigt fint att vara där. Speciellt kvällarna, när det är blått ljus. Det är jättevackert då.

Flicka

Uppmärksamhet på estetik återfinns även i Rasmussons studie. I barnens uppsatser finns uttryck som till exempel "husen är fula" eller "det är mycket vackert".

Som Titman (1994) påpekar, har den fysiska miljön ett eget språk med särskild kodad vokabulär och grammatik. Detta eftersom barn avläser den genom att identifiera mycket små element som de upplever som meningsbärande och signifikanta. Utomhusplatser som barn i de båda studierna rör sig på är således inte enbart avgränsade och neutrala fysiska platser utan även viktiga utrymmen för socialt liv, aktivitet och meningsskapande.

Platsers sociala innebörd

Det är i båda studierna, precis som i tidigare forskning (Lieberg 1992, Christensen 2003, van der Burght 2006, Gustafson 2006, Travlou et al. 2008) tydligt att de platser som barn pekar ut som viktiga och signifikanta i den fysiska miljön fungerar som platser för samvaro, möten och identitetsarbete, det vill säga de har viktiga sociala dimensioner. Ett exempel är McDonalds, som är en plats som barn på samtliga skolor i Harjus studie pekar ut som favorit. Förutom att maten anses vara god, tycks McDonalds fungera som en mötesplats: "Var är Mc Donalds? Det är kul att vara där, och man tycker det är roligt. Och träffa vännerna" (flicka). Här erbjuds ett frirum för möte och samtal med andra barn. McDonalds fanns inte på Norra Fäladen vid tidpunkten för genomförandet av Rasmussons studie. En favoritplats var i stället Kalles kiosk, som representerade olika värden genom Kalle själv som var en snäll person, möjligheterna att köpa godis och att träffa andra barn. I ytterligare ett exempel på den nära interaktionen mellan fysiska och sociala dimensioner visar barnen på en eller ett par platser som de

hade särskild anknytning till, till exempel betonar vissa barn betydelsen av enstaka element på en plats – favoritkulan på klätterställningen, trädet på gården, gungan där

Platsers innebörder påverkas därför av vilka som vistas där och vad de gör.

man "kan göra äckliga farter på varann", färgen på porten etc. De beskriver hur de satt på gungorna, på taken på lekhusen eller hängde i repen på en klätterställning där de pratade och umgicks:

Man sitter här på kedjorna, så sitter dom andra där och gungar och så har dom också sakta fart, så sitter man där och gungar.

Pojke

Dom kulorna där, dom fyra däremellan, där vill alla sitta. Så man får liksom, man hänger på dom, men så går inte det, så sätter sig nån annan där när man liksom går ner. Man bara sitter där. Det är Kickis favorit och det är min som är där. Det min favoritkula för jag lärde mig att hänga på den. Jag blir inte trött på klätterställningen, den kan jag vara på varenda dag.

Flicka

Det handlar om platser som erbjuder möjlighet till möten och samvaro med kompisar, men också spänning, aktivitet, kreativitet, sinnesupplevelser och rekreation. I många fall är det platser som barnen har mutat in som sina egna revir och ibland satt sin egen prägel på. Ofta är det platser där barnen har möjligheter att leka och göra saker utan någon större vuxensyn.

I Harjus studie utgör platser där det finns mindre vuxentillsyn framför allt av

grönområden, stranden och lekplatser. I staden där undersökningen genomförts finns många stora grönområden och dessa uppskattas och används av barnen. I en grupp markerade samtliga barn stranden som en positiv plats. På frågan om varför blev svaret följande:

Pojke 1: Ja, det är jättemånga som är där på sommaren.

Anne: Brukar man träffas här då?

Pojke 1: Ja, alla i klassen är där och badar och det är kul. När det är fint väder.

Stranden gillas för dess badmöjligheter, men där är också roligt att vara för att man träffar kompisar. Som påpekas i flera studier (Christensen 2003, G. Sandin 2003, Gustafson 2006, Halldén 2007) skapas platser genom handlingar, och de är därigenom sociala konstruktioner och som sådana dynamiska och icke-statiska. Platsers innebörder påverkas därför av vilka som vistas där och vad de gör. Kopplat till detta framgår i både Rasmussons och Harjus studier att samma plats kan upplevas som en favoritplats och samtidigt utgöra en plats man undviker eller ogillar beroende av vilka som förknippas med platsen. I studierna uttrycker barn socialt relaterade rädslor i förhållande till platser som ogillas. Det handlar då, precis som andra studier visar (Andersson-Brolin 1997, van der Burght 2006, Gustafson 2006), om rädslor som skapar känslor av otrygghet. I Harjus studie är det främst barn som bor i centrum som ger uttryck för detta. Det handlar då till exempel om att det händer saker i fastigheten där de bor eller att det bor "konstiga" människor i området eller fastigheten. En flicka berättar varför hon inte känner sig trygg i fastigheten där hon bor:

I hela den lägenheten, så är det såna snubbar, eller vad man ska kalla dem. De dricker öl och, jag vet inte, typ förra veckan.. så var det en tjej.. sån dam.. hon var propfull. Och hon bodde bredvid oss. /.../. När hon skulle hem, så skrek hon i hela korridoren, /.../ så bara knacka hon på våran dörr, och plinga på våra dörrar.

Känslan av otrygghet är för henne kopplad till att det ofta händer saker där hon bor. Till skillnad från barn i centrum, uttrycker barnen från skolan lite längre bort inget negativt i förhållande till sitt eget mindre hemmaområde. Istället ställer flera av dem det egna området mot stadens centrala delar. Det egna framställs som lugnt och tryggt: grannarna är snälla, alla samarbetar och alla är hjälpsamma. Detta ställs mot centrum där det "händer" saker.

Att platser upplevs som obehagliga och otrygga utifrån att där finns "konstiga typer" som gör konstiga saker är ett återkommande tema i båda studierna. Till exempel beskriver barnen i Rasmussons studie rädsla och otrygghet i förhållande till människor som de kallar "mystiska" och "konstiga", som i exemplet nedan:

Bodil: Är du rädd nån gång här på Norra Fäladen?

Pojke:

Ja, ibland

Bodil: Vad kan du vara rädd för?

Pojke: För människor du vet som... pratar för sig själva och sen blir jag rädd så springer jag hem.

Ett annat exempel på hur platser utomhus kopplas till socialt relaterade rädslor finns i Harjus studie, där är en gata i stadens centrum i hög grad står för det otrygga och obehagliga. Det är en gata som flertalet av de

medverkande barnen kommer i kontakt med. Framför allt på grund av att flera av deras favoritställen finns där: godisaffär, bowlinghall och videobutik. För de barn som bor i centrum är det också en av flera gator som knyter samman de östra delarna med de västra delarna av staden. Barnen gör en tydlig skillnad genom att markera positivt inomhus och negativt utanför på gatan. En anledning till varför gatan markeras som en plats som ogillas eller undviks är relaterat till att man upplever ungdomar och vuxna som står och "hänger" som skrämmande:

Flicka 2: Jag gillar Godisparadiset, men jag gillar inte vägen dit. Alltså den är inte bra. När vi går dit så är det, jag tycker inte att det är en bra väg.

Pojke: Jag gillar vara inne, men precis utanför är det en parkering där många kör som galningar, och sen så är det en massa människor som inte är snälla.

Flicka 1: Det är bra att vara inne, då köper man godis och sånt.

Anne: Vad tycker ni om att vara ute?

Flicka 2: Inte bra.

Flicka 1: Vet du vad, jag berättar, där vid Godisparadiset. Där tycker jag inte är bra utanför, de sitter så kollar de på en när man går förbi där. Så har de en flaska i handen som de kastar på marken. Det är äldre män.

Gatan upplevs som otrygg utifrån vilka som vistas där. Vad platser betyder och har för innebörder varierar således beroende av vilka specifika uttryck av sociala relationer som finns där (van der Burght 2006). Ett exempel som tagits upp i avsnittet är känslan av trygghet respektive otrygghet kopplat till platsers sociala innebörd. Även om barn i de båda studierna tycker om området där de bor så kan den sociala karaktären göra skillnad för hur den fysiska miljön, och där-

med de egna vardagsvillkoren upplevs. Detta är också tydligt i förhållande till hur platser används av barn i deras identitetsarbete.

Platser och barns identitetsarbete

Genom sitt engagemang i kollektiva processer för att fylla platser med personlig och social mening är barn med om att skapa och omskapa föreställningar om platser och de som befolkar dessa platser. Utifrån föreställningarna skapas skillnader mellan "vi" och "dom", och platser har därmed betydelse för barns förståelsen av vem de är i förhållande till andra. Både Harjus och Rasmussons studier visar hur barns samtal om platser kretsar kring skillnaden mellan den sociala miljön i olika områden. Det är tydligt att barnen söker förståelse och skapar innebörder genom att pröva olika förklaringsmodeller genom bearbetning av iakttagelser om sociala skillnader i människors levnadsförhållanden. I Rasmussons studie, till exempel, har barn som bor i andra delområden ofta negativa uppfattningar om miljön på en av gårdarna som ligger utanför det egna hemmaområdet. I en flickas berättelse framgår att hennes mamma varnar henne för att vistas där och själv säger hon: "Där bor dom flesta som kan va tuffa". En pojke uttrycker att "det bor väldigt många tjuvar på H-gatan". På frågan om hur han vet det, blir svaret:

Ja, jag vet inte, det är bara det. Jag har fått höra det. Alla vet det, vuxna, mamma och pappa och sånt, alla vet det.

I Harjus studie markerar barnen från tre av de medverkande skolorna den fjärde skolan och området runt denna som en plats man

undviker och/eller ogillar. Det är ett område som i lokala medier och i polisens trygghetsmätningar pekats ut som en otrygg plats. Det existerar också i staden en allmänt negativ bild av området och de boende där (Harju 2011, 2013), vilket också går igen i beskrivningarna av eleverna i skolan på området. Barnen där omtalas i intervjuerna som att de "kaxar, hotar och säger fula ord", att de tror att de är "coola" och att där går många "gäng". Utsagorna nedan illustrerar väl vad flera av barnen på de tre andra skolorna ger uttryck för, både i förhållande till området och skolan:

Hela X området tycker jag inte om. Det är mycket mobbing där, och den skolan tycker jag är obehaglig därför att varje gång man ska göra någonting där så kommer det alltid fram några ungdomar till en.

Pojke

De sköter sig inte, tror att de är coola.
Flicka

Barnen har bestämda uppfattningar om hur barnen på den utpekade skolan "är". Uppfattningar som bygger på egna erfarenheter men också föreställningar om själva området och barnen på skolan. Man ställer sig själv och sin egen skola mot föreställningar om barn från den utpekade skolan, det vill sägs hur "vi" är blir en kontrast till hur "dom" är. Att barn gör särskiljanden genom platser visas också i två andra studier, där barns föreställningar om och relation till olika platser i den egna stadsdelen undersökts. I resultaten framgår att barnen är aktiva i konstruerandet av "vi" och "dom" genom skapande och upprätthållande av föreställningar om olika bostadsområden, och de boende där. Detta gäller speciellt stigmatiserade områden som barn som bor utan-

för aktivt skapar och omskapar negativa föreställningar om. Båda studierna visar också att barn från stigmatiserande områden är väl medvetna om det dåliga ryktet (van der Burght 2006, Gustafson 2006). Även i Harjus studie är deltagande barn som går i den utpekade skolan väl medvetna om skolans såväl som områdets rykte. Under intervjuerna säger de sådant som: "de säger att vår skola suger och sånt" och "många hatar vår skola, det är många som är rädda för oss". Förutom medvetenhet om vad andra anser om deras skola och om området de bor i, finns också bland barnen i både Rasmussons och Harjus studie mera nyanserade uppfattningar och erfarenheter om platsen de bor på, vilket illustreras av följande citat från Rasmussons studie:

Det bästa med att bo på Norra Fäladen är det en massa folk här från olika länder. Man får jättelätt kompisar. Det är jättelätt att få kompisar, därför att det är mycket lättare att gå fram och säga hej, vad heter du? Jag vet varför vuxna inte tycker om det för dom är rädda så in i bomben för dom som har en annan hudfärg. Det är mycket mindre svenskar på H-gatan, så kanske tycker, jag, jag tycker det är bra.

Flicka

Denna flicka resonerar kring de positiva aspekterna av bostadsområdet, men också om varför andra kan tänkas ha negativa föreställningar om området. I resonemanget framgår att det kan ha att göra med det som även framkommer i Harjus (2013) studie, nämligen att där bor människor som flyttat in från andra länder och de föreställningar som finns om dessa.

Tillsammans konstruerar barnen bilder av den sociala och kulturella miljön som ett led i att lösa den utvecklingsuppgift som

handlar om att upptäcka omvärlden och sig själva. De bearbetar iakttagelser om sociala skillnader i människors levnadsförhållanden för att lära sig förstå sin egen position i samhället. Genom att artikulera sina föreställningar på detta sätt gör barnen olika identitetsanspråk i förhållande till sig själva och "dom andra". Anspråken hänger i sin tur ihop med rådande föreställningar om områden och boende som "problematiska", och på så sätt konstrueras kategorier och skillnader utifrån olika fysiska och sociala kontexter.

Diskussion

Som tidigare framgått har plats alltmer kommit att betraktas som en produkt eller en konsekvens av mänsklig aktivitet snarare än ett fysiskt avgränsat område. Utifrån denna definition går det därför inte att göra ett bestämt anspråk på definition av en plats, utan dess betydelse och innehåll varierar beroende på situationens dynamik och de sociala relationer som finns där (G. Sandin 2003, Hubbard et al. 2009). Resultatet från de båda studierna visar på relevansen av en sådan definition i förhållande till barns erfarenheter av platser utomhus, erfarenheter som formas i samspel mellan fysiska, sociala och mentala dimensioner.

Mot bakgrund av tidigare forskning om barndomens föränderlighet och kontextberoende fanns det inledningsvis skäl att förmoda att vi skulle finna skillnader i resultat mellan de båda studierna, med tanke på cirka 20 år som förflutit mellan dem. Under denna tid har forskningen särskilt uppmärksammat domesticeringen av barndomen, det vill säga att barn, framför allt de yngre, tillbringar alltmer tid i hemmet (Holloway och Valentine 2000: 15). Utvecklingen kopplas bland annat till rädsla för risker i utomhusmiljöer och offentliga platser i form av

farlig trafikmiljö, våld, och möten med främlingar, vilket i sin tur orsakar ökande kontroll av barns fritid och begränsningar i barns rörelsefrihet (Christensen och O'Brien 2003, Heurlin-Norinder 2005). Vår analys har emellertid inte visat på några väsentliga skillnader mellan barnens sätt att använda och resonera om platser i sina respektive boendemiljöer. De använder sig aktivt av platser i både det mindre och större hemmaområdet, också utan vuxnas övervakning. En förklaring torde finnas i de kontextuella likheterna mellan de boendemiljöer till vilka studierna förlagts. De fysiska och sociokulturella villkor som erbjuds har flera gemensamma drag. En annan förklaring kan finnas i att barnens aktörskap tar sig liknande uttryck eftersom de är i samma ålder. De ser och antar olika miljöerbjudanden på liknande sätt.

Vi har emellertid också funnit variationer i överensstämmelse med det Matthews el al. (2000) skriver om som multipla realiteter och barndomar som skiktas, bland annat genom platser och barns eget aktörskap. I denna artikel handlar multipla realiteter om upplevelser av trygghet respektive otrygghet utifrån vilka som bor och rör sig i den egna boendemiljön. Det handlar också om hur barn använder platsers symboliska värde för att konstruera skillnader mellan sig själv och andra, och därmed skapande av, åtminstone på en mental nivå, olika realiteter åt sig själva och andra.

Sammanfattningsvis framgår att utomhusmiljön representerar viktiga värden i barns vardagsliv, i deras meningsskapande och identitetsarbete, detta oberoende av barndomens föränderlighet och den tidsrymd som förflutit mellan studierna.

Referenser

- Andersson-Brolin, L., Brolin, S. och Rosenblad, F. 1997. *Vårt Jordbro. Närmiljö ur ungdomars perspektiv*. Stockholm, Rädda Barnen.
- Van der Burght, D. 2006. "Där man bor tycker man att det är bra". *Barns geografier i segregerade stadsmiljöer*. Uppsala universitet, geografiska regionsstudier. Akademisk avhandling.
- Castonguay, G. och Jutras, S. 2009. Children's appreciation of outdoor places in a poor neighbourhood. *Journal of Environmental Psychology* 29:101–109. DOI: 10.1016/j.jenvp.2008.05.002.
- Chawla, L. och Malone, K. 2003. Neighbourhood quality in children's eyes. I: Christensen, P. och O'Brien, M., red. *Children in the City: Home, Neighbourhood and Community*. New York: Routledge.
- Christensen, P. 2003. Place, space and knowledge: children in the village and the city. I: Christensen, P. och O'Brien, M., red. *Children in the City. Home, Neighbourhood and Community*. New York: Routledge.
- Christensen, P. och O'Brien, M., red. 2003. *Children in the City. Home, Neighbourhood and Community*. New York: Routledge.
- Gustafson, K. 2006. *Vi och dom i skola och stadsdel. Barns identitetsarbete och sociala geografier*. Uppsala Studies in Education nr. 111. Uppsala universitet, pedagogiska institutionen. Akademisk avhandling.
- Halldén, G. 2007. *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Halldén, G. 2003. Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk Forskning i Sverige*. 8(1–2): 12–23.
- Harju, A. 2013. Children's use of knowledge of place in understanding social relations. *Children and Society* 27(2): 150–160. DOI:10.1111/j.1099-0860.2011.00396.x
- Harju, A. 2011. "Vi" och "Dom" – kollektiva föreställningar i staden. I: Salonen, T., red. *Hela staden. Social hållbarhet och deintegration?* Umeå: Borea bokförlag.

- Heurlin-Norinder, M. 2005. *Platser för lek, upplevelser och möten: Om barns rörelsefrihet i fyra bostadsområden*. Stockholms universitet, HLS förlag. Akademisk avhandling.
- Holloway S. och Valentine, G. 2000. Childrens geographies and the new social studies of childhood. I: Holloway, S. och Valentine, G., red. *Children's Geographies. Playing, Living, Learning*. London and New York: Routledge.
- Hubbard, P. Kitchin, R. och Valentine, G., red. 2009. *Key Thinkers on Space and Place*. London: Sage.
- James, A. och Prout, A. 1990. *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: The Farmer Press.
- Lieberg, M. 1992. *Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelse i offentlig miljö*. Lunds universitet, institutionen för byggnadsfunktionslära. Akademisk avhandling.
- Massey, D. 2005. *For Space*. London: Sage.
- Massey, D. 1994. *Space, Place and Gender*. University of Minnesota Press: Minnesota.
- Matthews, H. 2003. The street as liminal space: the barbed space of childhood. I: Christensen, P. och O'Brien, M., red. *Children in the City. Home Neighborhood and Community*. New York: Routledge.
- Matthews, H, Limb, M och Taylor, M. 2000. The "street as thirdspace". I: Holloway, S. och Valentine, G., red. *Children's Geographies. Playing, Living, Learning*. London and New York: Routledge.
- McKendrick, J. H. 2000. The Geography of Children: An Annotated Bibliography. *Childhood* 7: 359. DOI: 10.1177/0907568200007003007.
- Närvanen, A-L och Näsman, E. 2006. Age order and children's agency. I: *Children's Welfare Bind 1, COST ACTION 19A*: 227–251.
- Philo, C. 2000. The corner-stones of my world: Editorial introduction to special issue on spaces of childhood. *Childhood* 7: 243. DOI: 10.1177/0907568200007003001.
- Qvortrup, J. 1994. Childhood Matters. An introduction. I: Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G., Wintersberger, H., red. *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot, European Centre Vienna: Avebury.
- Rasmusson, B. 1998. *Stadsbarndom. Om barns vardag i en modern förort*. Meddelande från Socialhögskolan (1998:7). Akademisk avhandling. Lunds universitet.
- Salonen, T., red. 2011. *Hela staden. Social hållbarhet och deintegration?* Umeå: Borea Bokförlag.
- Sandin, B. 2003. Barndomens omvandling – från särrart till likart. I: Sandin, B. och Halldén, G., red. *Barnens bästa. En antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Sandin, G. 2003. *Modalities of Place. On Polarisation and Exclusion in Concept of Place and Site-Specific Art*. Lunds universitet, arkitektursektionen.
- Titman, W. 1994. *Special Places; Special People. The Hidden Curriculum of School Grounds*. Surrey: WWF UK, Learning through landscapes.
- Travlou, P., Eubanks Owens, P., Ward Thompson, C. and Maxwell, K. 2008. Place mapping with teenagers: locating their territories and documenting their experience of the public realm. *Children's Geographies* 6(3): 309–326. DOI: 10.1080/14733280802184039.
- Waksler, F.C. 1992. *Studying the Social World of Children*. London: The Falmer Press.

Anne Harju, Malmö högskola, Fakulteten för Lärande och samhälle, SE 205 06 Malmö, Sverige
E-mail: anne.harju@mah.se

Bodil Rasmusson, Lunds universitet, Socialhögskolan, Box 23, SE 221 00 Lund, Sverige
E-mail: Bodil.Rasmusson@soch.lu.se